

Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2019. 168 с.

2. Остапенко О., Тимчик М. Військово-патріотичне виховання старшокласників у контексті положень «Нової Української школи». *Методист*, № 5. 2018. С. 48-51.

3. Остапенко О., Зубалій М., Тимчик М. Формування готовності старшокласників до захисту Вітчизни. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць*. Вип. 22. 2018. С. 214-226.

4. Остапенко О., Тимчик М. Стан військово-патріотичного виховання старшокласників в умовах ідейно-світоглядної конфронтації: аналіз результатів дослідження. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць*. Вип. 25. Кн. 2. 2020. С. 56-71.

5. Почепцов Г. Від покемонів до гібридних війн: нові комунікативні технології ХХІ століття. Київ: ВД «Києво-Могилянська академія». 2017. 260 с.

6. *Форми і методи формування в учнів готовності до захисту Вітчизни: метод. рекомендації.* / [Зубалій М. Д. (ред.), Остапенко О. І., Тимчик М. В.]. Кропивницький: Імекс-ЛТД. 2019. 72 с.

З.В. Охріменко, м. Київ

АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У СУЧАСНИХ УЧНІВ

У статті висвітлено результати вивчення особливостей розвитку професійно-ціннісних орієнтацій у сучасних учнів. Обґрунтовано методика формувального етапу дослідження та визначено умови ефективності педагогічної технології формування професійно-ціннісних орієнтацій у учнів. Зроблено висновок про позитивний вплив запропонованої педагогічної технології на процес формування професійно-ціннісних орієнтацій

Ключові слова: *ціннісні орієнтації, професійно-ціннісні орієнтації, педагогічна технологія, професійне самовизначення, підлітки, старшокласники.*

Необхідність цілеспрямованого методично обґрунтованого процесу формування професійно-ціннісних орієнтацій у сучасних учнів обумовлена рядом факторів. По перше, професійно-ціннісні орієнтації є значним важелем ефективного професійного становлення особистості, зокрема, основою професійного самовизначення учнів. По друге, починаючи зі старшого підліткового віку, людина здатна усвідомлювати свої власні цінності й активно визначати власну позицію щодо цінностей тих чи інших соціальних груп, тобто здійснювати ціннісно-сміслову орієнтацію (за М. Гінзбургом) [1] відносно цінностей професійної діяльності. Таким чином, об'єктивна й суб'єктивна обґрунтованість зазначеного процесу має супроводжуватися привласненням професійних цінностей та їх усвідомленням як власних на основі самопізнання,

позитивного самоствалення та профоріентаційної самодіяльності. Отже, забезпечення особистісного і професійного самовизначення учнів було і залишається пріоритетним завданням освітнього процесу.

Відповідно до зазначеного вище та базуючись на компонентній технології сходження особистості до духовних цінностей [2], зміст формування професійно-ціннісних оріентацій учнів до трудової діяльності, на нашу думку, полягає в оволодінні учнями об'єктивними знаннями про специфіку майбутньої трудової діяльності, які складають підґрунтя їхніх емоційних переживань (емоція бажання), що спонукають до емоційно-ціннісної діяльності учнів (Я-виклик) та виявляються в готовності втілювати привласнену духовну цінність у практичну сферу (вчинок), яка супроводжується переживанням особистісної самоцінності. Отже, розвивальний рух учнів здійснюється від уявлення про специфіку майбутньої трудової діяльності до усвідомлення себе як суб'єкта професійного становлення; від позитивного ставлення до майбутньої трудової діяльності до емоційно-ціннісного самоствалення; від здатності приймати на себе відповідальність за власну трудову діяльність до уміння організувати власну професійно-ціннісну діяльність. Поєднує ці ланки самодіяльність учня, спрямована на самопізнання, позитивне самоствалення, самоефективність.

Результати констатувального експерименту, метою якого було вивчення особливостей сформованості професійно-ціннісних оріентацій у учнів підліткового і старшого шкільного віку, дали змогу виявити ряд чинників, які негативно впливають на ефективність формування в учнів професійно-ціннісних оріентацій до трудової діяльності. Зокрема, науково-методичне забезпечення процесу профільного і професійного самовизначення потребує оновлення в умовах реформування освіти. Простежується зосередженість педагогічних працівників на суто навчальній складовій освітнього процесу. Учні базової і старшої школи переважно мають суперечливу систему ціннісних оріентацій, що втілюється у несформованості професійно-ціннісних оріентацій до трудової діяльності. Так, найменш розвиненим як у старшокласників, так і у підлітків є вміння узгоджувати вимоги майбутньої сфери професійної

діяльності і власні індивідуальні особливості, а також ситуативна спроможність досягати поставлених цілей, певної профорієнтаційної мети. Визначено, що 57 % учнів мають поверхові та несистематичні знання про майбутню трудову діяльність. Найбільш проблемною ділянкою для учнів є уміння узгоджувати власні індивідуальні особливості з вимогами бажаної професії та потребою у представниках певних професій на ринку праці. Наймеш виявленими є мотиви служіння та стабільності місця проживання, при цьому у первинній сформованості мотивів до навчання і праці домінуючими є навчально-пізнавальні мотиви, а невираженими – соціальні мотиви. Навчання і праця у частини учнів супроводжується зниженням самопочуття, активності і настрою, що негативно позначається на результатах діяльності. У цілому учні позитивно ставляться до саморозвитку як до процесу, але при цьому не володіють навичками саморозвитку, що унеможливує його реалізацію на практиці.

З метою вивчення можливості удосконалити процес формування професійно-ціннісних орієнтацій в учнів до трудової діяльності розроблено методичку формувального етапу дослідження. На першому етапі формувального експерименту обґрунтовано технологію формування в учнів професійно-ціннісних орієнтацій до трудової діяльності в умовах профільного навчання. При обґрунтуванні означеного поняття ми виходили з того, що сучасне розуміння педагогічної технології пов'язане з пошуком способів максимального підвищення результатів за допомогою аналізу, відбору, конструювання та контролю всіх ланок освітнього процесу. Базуючись на істотних ознаках педагогічних технологій, визначено, що технологія формування в учнів професійно-ціннісних орієнтацій до трудової діяльності в сучасних соціально-економічних умовах постає як сукупність способів, прийомів, принципів і методів профорієнтації, що базуються на методичному арсеналі особистісно орієнтованого підходу та відповідають таким вимогам, як діалогічність, діяльнісно творчий характер, спрямованість на підтримку індивідуального розвитку, представлення учню необхідного простору свободи для прийняття самостійних рішень, творчості, вибору змісту і засобів у

професійному самовизначенні і подальшому професійному становленні [3; 4]. Сутність такої технології полягає в тому, що вона базується на рефлексивно-вольових механізмах особистості, яка самовизначається у професії. Зміст технології розкривають сукупність способів, прийомів, принципів і методів профорієнтації, обумовлених її метою і завданнями, послідовністю їх реалізації, наявністю відповідного інструментарію. Невід'ємною частиною технології є діагностичні процедури, що містять критерії, показники й інструментарій вимірювання результатів діяльності. У профорієнтаційній технології принципово важливою стороною є позиція дитини, її ставлення, активність стосовно власного професійного самовизначення. Саме тому інтереси учня, його можливості, здібності та потенціал, визнання його автономії, повага до його індивідуальності мають перебувати у центрі профорієнтаційного процесу. За таких умов профорієнтаційна взаємодія з учнем полягає в зміщенні акцентів з орієнтування на самоорієнтування, з розвитку на саморозвиток, з визначення на самовизначення.

Визначено, що умовами ефективності технології формування в учнів професійно-ціннісних орієнтацій до трудової діяльності є розв'язання наступних завдань: сприяння розвитку і саморозвитку учнів, виходячи з їх індивідуальних особливостей; підвищення продуктивності освітнього процесу за рахунок особистісного (самоціннісного) забарвлення предметного матеріалу; надання учням простору для прояву креативності та створення умов для самовираження; сприяння духовному вихованню і особистісному зростанню підростаючого покоління. Наголошено, що результативність зазначеної технології буде залежати від систематичності, цілісності, керованості змісту, форм і методів формування професійно-ціннісних орієнтацій у учнів до трудової діяльності та постійного моніторингу передбачуваних змін.

На наступному етапі формувального експерименту здійснено безпосереднє впровадження запропонованої системи заходів формування професійно-ціннісних орієнтацій в учнів до трудової діяльності, а саме: розширено діапазон форм і методів профорієнтаційної роботи з учнями

(профорієнтаційні лекції, вебінари, круглі столи, тематичні зустрічі, бесіди, ціннісна професійно-перетворювальна діяльність, тренінг, консультування, «профорієнтаційне портфоліо») та наповнено їх самоціннісним та професійно-ціннісним змістом.

За результатами формувального експерименту встановлено зміни рівнів сформованості в учнів професійно-ціннісних орієнтацій до трудової діяльності: високий рівень 24 % у експериментальній і 18 % у контрольній групах (приріст 10 % у експериментальній і 4 % у контрольній), середній рівень 48 % у експериментальній і 34 % у контрольній групах (приріст 19 % у експериментальній і 5 % у контрольній), і відповідно низький рівень 28 % у експериментальній і 48 % у контрольній групах (зменшення на 29 % у експериментальній і на 9 % у контрольній).

Зростання рівнів сформованості професійно-ціннісних орієнтацій до трудової діяльності у експериментальній групі надало підстави стверджувати, по-перше, про керованість цього процесу, по-друге, про ефективність позитивного впливу на нього запропонованої педагогічної технології формування професійно-ціннісних орієнтацій в учнів до трудової діяльності. Таким чином, результати проведеного дослідження, в ході якого було вивчено особливості сформованості професійно-ціннісних орієнтацій сучасних учнів до трудової діяльності, обґрунтовано й впроваджено педагогічну технологію, засвідчили можливість цілеспрямовано впливати на процес формування професійно-ціннісних орієнтацій в учнів та ефективність запропонованих заходів.

Список використаних джерел

1. Гинсбург М. Р. Личностное самоопределение как психологическая проблема. *Вопросы психологии*, № 2. 1988 С. 19-26.
2. Бех І. Д. Компонентна технологія сходження зростаючої особистості до духовних цінностей. *Початкова школа : науково методичний журнал*. 2018. № 1. С. 5-10.
3. Закатнов Д. О. Технології підготовки учнівської молоді до професійного самовизначення: *монографія*. Київ: Педагогічна думка, 2012. 160 с.
4. Педагогічні технології підготовки учнівської молоді до вибору й реалізації професійної кар'єри: методичний посібник / Д. О. Закатнов та ін. Київ: ПТТО НАПН України, 2015. 221 с.